

Президенту України

П.О. ПОРОШЕНКУ

*«Якщо одна країна відстає від іншої в галузі науки, то це трапляється там, де уряд вирішує, що вченим відкривати»
/Закон Паркінсона/*

Шановний Петре Олексійовичу!

Звертаюсь до Вас з питання, яке, на моє переконання, є критичним для благополучного існування будь-якої держави. При цьому не можна не визнати, що Ви як перша і чи не найпатріотичніша її особа, хоча б завдяки посаді, яку обіймаєте, чи не найбільше за всіх інших зацікавлені в успішному розвитку України. Мова йде про стан і розвиток наукової сфери, яка тільки і може забезпечити відродження високотехнологічних галузей нашої промисловості.

Впевнений, що подібна задача – це задача для всієї країни, але насамперед, для її науки і освіти. Щоб її розв'язати, недостатньо одного бажання, на це потрібна політична воля, яка має *примусити* усі вищі керівні органи держави негайно повернутися обличчям до наукових досліджень, не підвищити, а саме відновити їх авторитет, чим кардинально посилити роль Національної академії наук, наполегливо добиватися затребуваності наукових результатів економікою та модернізувати систему природничої, інженерної та технологічної освіти. Без цього Ваша назріла і життєстверджуюча програма відродження України є нездійсненною.

Невже невідомо, що жорстка міжнародна конкуренція за нові технології, що дають змогу отримати нові ринки збуту, вимагає державних діячів піклуватися про науково-технологічний розвиток своїх країн, розуміючи, що витрати на пошукові дослідження повернуться у майбутньому через нові товари і послуги, які можуть виділяти певну країну на тлі інших? І, безумовно, НАН України є найбільш ефективною організацією для досягнення подібних цілей.

Історія недвозначно свідчить, що академія не тільки неодноразово пропонувала нові проекти, але й робила головний внесок у їх виконання. Досить згадати атомну енергетику, космос, електроніку, роботу зі зменшення наслідків Чорнобильської катастрофи. Більше того, лише академія не побоялась дати негативний відгук компетентним органам бувшого СРСР стосовно будівництва ЧАЕС, до якого не прислухались, і тепер добре відомо, чого нам це коштувало і коштує. Отже, будь-яке зневажання академії неприпустимо.

Згадаймо також надважкі для академії 90-і, але вона встояла, зберегла, наскільки могла, свій науковий потенціал, хоча можна констатувати, що у тих же умовах галузева наука України майже вмерла, а вузівська – значно ослабла. Можна говорити, що за інших обставин і людей ми б стали конкурентоспроможними на світових ринках сучасних технологій, але з різних причин такого не сталося.

І ось тепер, коли ситуація в країні, принаймні для НАН України, не набагато краща, ніж двома десятиліттями раніше, постає питання про її реформування та підготовку нового Закону про науку і науково-технологічну діяльність. Так, академія значною мірою не змінилася з радянських часів, хоча постійно чути безглузді закиди, що вона є осколком радянського тоталітаризму, а має бути, як у «цивілізованих» країнах, – елітарним клубом іменитих осіб, що повністю ігнорує той факт, що основи життєдіяльності академії закладені геніальним В.І.Вернадським ще до встановлення радянської влади. Тому не побоююсь віднести і до НАН України слова Нобелівського лауреата Ж.І.Алфьорова щодо РАН, а саме: академія в організаційному і структурному відношенні є консервативною установою, проте в найкращому сенсі цього означення. Коли нічого не станеться, то зовсім скоро академія святкуватиме столітній ювілей. Багато у нас організацій з таким послужним списком? Хіба що університети, а це – освіта, основні принципи роботи якої незмінні! Й інше питання: а як змінилися – і чи змінилися? – академії європейських країн за 200-300 років свого існування, проте зберігаючи первозданий вигляд, виконують у своїх країнах місію, яку важко переоцінити? Нехай над цими питаннями замисляться молоді депутати, яких, як видно, не цікавить не тільки історія, а й наука як така.

Виникає підозра, що найбільше їх цікавить не її доля в державі, а досить велике академічне майно, яке за роки незалежності академіки разом з усіма співробітниками не дали розікрасти, приватизувати, продати. І це в умовах, коли головне питання, яке розв'язувала академія, – *виживання*, і діставати гроші можна було б намагатись у будь-який спосіб. Нам же потрібний *розвиток*, який потребує двох речей – суттєвого збільшення фінансування і правильно розставлених пріоритетів. Що стосується кадрового потенціалу, то він в академії поки що є. Ми ж є свідками, що чиновники від начебто наукових структур формулюють не реальні наукові задачі, а вигадані ними засоби розподілу коштів. Абсолютно очевидно, що академії потрібні не «реформи», особливо такі, які закладені у проекті нового закону і які у її співробітників викликають або сумну посмішку, або повне неприйняття. Так, певні зміни не завадять, але інші і з ними справилась би сама академія. Зокрема, аудит

наукових установ, врахування якісних показників діяльності, збільшення засад конкурсного фінансування тощо.

Напевно, можна утворити Національну раду з науки і технологій, але якщо вона буде формулювати *стратегічні* задачі розвитку науки і освіти, а не керувати творчим процесом конкретних установ, який взагалі не підлягає керуванню. Надуманими виглядають багато положень проекту, який по багатьох напрямках є руйнівним для академії, бо припускає реорганізацію норм і правил, які такого не вимагають. Чого тільки стоїть пропозиція, що буцімто спирається на гасла демократизації, обирати президента НАН України усім загалом наукових співробітників або мати членів Президії, обраних на різні терміни? І як це позначиться на науці або на роботі науковців? Легко відповісти – ніяк. А як зупинити відтік з країни грамотних молодих фахівців, що дійсно погано і соромно не тільки для академії, а й для країни в цілому? Чому про цей *односторонній* рух ніхто не думає?

Мої колеги, які аналізували проект, прийшли до висновку, що він є *вибуховою сумішшю* ідей професійних реформаторів, кабмінівських бюрократів і чиновників від науки, але таких, які не знаються на науці. Якщо щось подібне відбудеться, то науку в Україні вже не спасе ніхто. Не треба намагатися схрестити існуючу систему організації науки з європейською. Доцільніше було б спочатку виробити концептуальні вимоги з окресленими цілями, а потім формулювати законодавчі норми. Без цього написання дійсно сучасного та, безумовно, потрібного всім нам закону про науку просто неможливо. І може хто-небудь пояснити, навіщо такий незрозумілий та небезпечний для справи поспіх?

Давайте визнаємо, що ми, на жаль, переживаємо часи, коли слово «реформа» сприймається в академії – знаю це не з чужих слів – як щось руйнівне. Саме так розглядають її співробітники позбавлення академії статусу *вищої наукової установи* країни або *самоврядності*. На мій же погляд, це мало б бути обов'язково прописано в законі і додатково відображено у Статуті НАН України. А от, що від останньої не залежить, це зробити науку такою, яка потрібна країні в усіх аспектах її буття. Тут своє слово мала б сказати Верховна Рада через прийняття таких законів, за якими бізнес був би зацікавлений у нових вітчизняних технологіях і розробках. Дійовим інструментом розв'язання такої проблеми повинна стати НАН України. І вона стане, якщо влада надасть необхідну допомогу.

Закінчити хочу, здавалося б, пафосними словами, але, насправді, такими, в які беззастережно вірю: збереження НАН України – це боротьба не за науку України, хоча особисто для мене навіть цього було б достатньо. Ні, це боротьба за Україну як вільної, самодостатньої, поважної в світі держави. Висловлюю обережне сподівання, що Ви будете в наших лавах...

З повагою, академік НАН України В.М.Локтєв